

**Kadınların Tarihi Orta çağın Sessizliği- Cilt II, Editörler:
Georges Duby, Michelle Perrot, Bölüm Editörü: Christiane
Klapisch-Zuber, Çeviren: Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası
Yayınları, İstanbul, 1992, sayfa sayısı:531, ISBN 975-458-631-4.**

Nasibe POLAT*

Özet

Orta çağda kadın ve kadın algısını detaylı bir şekilde bizlere sunan bu çalışma 5 ciltten oluşmaktadır. Dönemsel olarak her cildi farklı dönemlerdeki kadını anlatmaktadır. II. cilt ise Orta çağ Avrupası'nda yaşayan kadını ele almaktadır. II. cilt olan eser, 4. ve 15. yüzyıllar arasında Avrupa toplumundaki kadın algısını sunmaktadır. Editörleri tarafından da izah edildiği gibi bir feminist çalışma olarak çok fazla değinilmeyen “Kadın” teması üzerinden erkek cinsini, Orta çağ toplumundaki kadın algısını, manipüle edilme gerekçeleri, var olan algının gizli aktörleri, kadının toplumdaki değişken olan pozisyonunu, kadın algısını yönlendiren kadın örnekleri, dönemin edebî eserleri gibi konular hakkında bizlere geniş bilgiler sunmaktadır.

Çalışmanın Bölümleri

Çalışmanın girişini sağlayan iki başlıktan sonra dört bölüm ve her bölüm kendi içerisinde alt başlıklar halinde meydana gelmiştir.

Eserin girizgâhını oluşturan “Kadınların Tarihini Yazmak” başlığıyla kadının tarihinin yazılma gerekçesi kısaca ifade edilmiştir. Bir feminist çalışma olarak hedeflenenin ne olduğu bu başlık altında belirtilmiştir. Ana bölümlere geçilmeden önce “Kadınları Dâhil Etmek” başlığı karşımıza çıkmaktadır. Burada ise eserin oluşum gerekçeleri, zorlukları aktarılmıştır. Yüzyıllar süren geriye atılmanın karşısında kadının sesini yükselttiğinden bahsedilir. Bu karşı koyuş yaklaşık olarak 15. yüzyıllara denk gelmektedir. Kadın örnekleri üzerinden 19.

* Mersin Üniversitesi, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, Mail:
nsbplt44@gmail.com.

yüzyıllardan itibaren kadın çalışmalarının artışından bahsedilmektedir. Bu artışla beraber kadın cinsine yönelik çalışmalarının ihmali üzerine tartışmada bulunulmuştur. Burada yazar temaya yönelik genel eğiliminden bahseder. Feminist bir çalışma olarak burada kadına yapılan haksızlığı kendi ifadeleriyle belirtmiştir. Bu başlık ilgi çekici olduğu kadar öznel fikirlerin yer aldığı bir kesittir. Daha sonra eserin oluşum aşamalarından, gerekçelerinden, amaçlarından bahsedilmiştir. Bunu yaparken tarih araştırmacıları da eleştirilmiştir. Bu alt başlık hem açıklama hem de tartışma bölümü olarak düşünülebilir. İki alt başlığın ardından çalışmanın asıl bölümlerine geçilmiştir. Kitabın genel olarak hem hacimli olması hem de her bilginin olduğumuz coğrafya açısından yeni olması hasebiyle her bölümün alt başlıklarını tek tek aktarmaktan öte genel değerlendirmede bulunmanın daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

I.Bölüm

“Bir Kontrol Normları”

Beş alt başlıktan oluşan bu bölüm genel olarak 4-6. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıllara kadar olan kadın algısından bahsetmiştir. Bu kadın algısının değişkenliği, dönemsel kadın temsilcileri, toplumdaki kadın tesiri üzerindeki din baskısı ve edebî eserler hakkında örnekler verilerek bahsedilmiştir. 6. ve 7. yüzyıllarda din adamlarının şiddetli kadın düşmanlığının hissedildiği dönemlerdir. Bu dönemlerde özellikle Havva Ana örneği veya Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Din üzerinden kadın ötekileştirilmenin ötesinde kadın, kötülüğün kaynağı olarak işaret edilmiştir. İlk kadın olan Havva, kötülüğün tohumu ve Tanrı'nın kanununu çiğneyen taraf olarak kadının kaderini belirleyen isim olmuştur. Dönemsel olarak birçok kadın karşıtı eserler hakkında da bilgi verilmektedir. Havva Ana karşıtlığına karşılık Meryem Ana'yı yücelten bir anlayış söz konusudur. Birçok kadın temsilcilerden bahsedilmektedir. Havva Ana kötülüğün tohumunu atarken Meryem Ana kadının kurtuluş ışığı olmuştur. Kocasını ayartarak yılanın dediğini yaptıran Havva Ana, insanın cennetten kovulmasına neden olmuştur. Din adamlarınca bu empoze edilirken paralel şekilde bakire Meryem Ana ile kurtuluşa erişmenin mümkün olduğu yaygınlaştırılmıştır. Kadın

fitri zayıflığından dolayı yargılanırken toplumda belli bir yerde konumlandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle 11. ve 12. yüzyıllarda kadın din adamlarınca çok sert bir şekilde eleştirilmiştir. Kadın toplumda çok fazla yer almayan ve erkek karşısında pasifleştirilen taraf olmuştur. 13. yüzyıllara kadar kadın, erkek himayesinde olması gereken taraf iken 13. yüzyıllardan itibaren günah sebebi olarak gösterilen Havva'ya ortak olarak Âdem de suç ortağı olarak gösterilecektir. 13. yüzyıllardan itibaren günahkâr olan kadının temizlenmesinin mümkün kılan Mecdelli Meryem popüler hale gelecektir. Böylece katı olan kadın algısı, yumuşamaya başlayacaktır. Havva Ana kadının doğasını, Meryem Ana ideal olanı, Mecdelli Meryem ise aradaki boşluğu doldurmuştur. 13. yüzyıllardan itibaren kadına olan algı kırılacaktır. Kötülüğün kadının fitratında olduğu kadar temizlenmesinin de mümkün olduğu kabul edilerek toplumda kadın daha aktif hale gelmiştir. 14. ve 15. yüzyıllarda kadına olan saygının artmasıyla birlikte kadın toplumda daha aktif hale gelmiştir. Genel olarak bu bölümde kadın algısındaki değişiminden bahsedilmiştir. Bu bahiste, o dönemde ortaya çıkan birçok eserden de haberdar olmamıza vesile olunmuştur. İbn-i Sina'nın kaleminden çıkan "*El- Kanun*" kitabın başta olmak üzere Sevilla'lı Isidorus'un "*Etymologies*" i, Romalı Giles'in "*İnsan Bedeninin Uterustaki Oluşumu Üzerine*"si, Hieronymus'un "*Anti-Helvidius*"u, Boccacio'nun "*Decameron*"u, Aristoteles'in "*Economics*"i gibi birçok eserden haberdar olmamızı sağlamıştır. Bu açıdan da kıymetli bulduğumuz çalışma, öte tarafta kadına yönelik eleştirilerde Aristo gibi filozofların yaklaşımları hakkında kısa da olsa bilgi vererek dönemin felsefi algısına yönelik bilgiler sunmaktadır.

Genel itibariyle bu bölümde kadın algısının dönemsel olarak değişimi dağınık da olsa bizlere sunulmuştur. Edebî eserler ve Sara, Meryem Ana, Havva Ana gibi kadın temsilcilerine yönelik algıların toplumda nasıl genel bir yargıya dönüştüğünü çalışmanın bu bölümünde öğrenmekteyiz. Bu açıdan çalışmanın en uzun bölümü olduğu kadar en kıymetli bölümü olarak kabul etmekteyiz. Verilen bilgiler aracılığıyla Orta çağ Avrupası'nda evli, bekâr, dul olarak nitelendirilen kadınlara dayatılan nitelikler gün yüzüne çıkmıştır.

I. Bölüm “Aile ve Sosyal Stratejiler”

Bu bölüm başlığından anlaşılacağı üzere kadının “*evlilik*” kurumundaki etkinliği tartışılmıştır. Başlangıçta bu konuya dair bilgilerin aynı şekilde eksikliğinden bahsedilmiştir. Mevcut olan veriler daha çok Orta çağ Avrupası’yla özdeşleşmiş olan hiyerarşinin en üst tabakasına aittir. Bu nedenle değerlendirmenin istenilen şekilde yapılamadığı belirtilmiştir.

Evlilik kurumu üzerinden kadını aktarıldığı bu bölüm bir kıyaslama bölümü olarak algılayabilir. Roma dönemi adetleri aktararak kadının evlilik kurumundaki yeri ve var olan sınırlı haklarından bahsedilmiştir. Kadının Roma dönemi Hristiyanlık anlayışıyla birlikte durumunda bir iyileşmenin yaşandığını burada görmekteyiz. Aynı anlayışla verilen veriler, işaret edilen kaynaklarla kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu açıdan kıymetli bulduğumuz çalışmanın bu bölümünde genel olarak kadının Roma döneminden başlayarak feodal sistemdeki yerine dair değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede bulunurken çıkarılan yasalar üzerinden kadının yasal haklarına değinilmiştir. Roma döneminden başlayarak Merovenj, Karolenj dönemi kadınının yasal sınırları aktarılmıştır. Bu anlamda kıymetli bir bölümdür. Kadının evlilik yaşından başlayarak, şahitlik etme, miras hakkı vb. konulara dair dair oldukça kıymetli bilgiler verilmiştir. Dönem ve yasal kanunlar dâhilinde yasallaşma sürecinde, kadının durumundaki değişimi bizlere sunan bir bölüm burada oluşturulmuştur. Önceki bölümde var olan anlayışla bahsi geçen dönemlere ait yazılı kaynaklar ve araştırma eserler hakkında ara ara yer verilmiştir. Bu aktarım süreci feodal dönemiyle devam etmiştir. Feodalizmin yaygınlaştığı ve olgunlaştığı dönem olarak 11. yüzyıllar üzerinden kadın konusu tartışılmaya devam edilmiştir. Feodal sistemle beraber meydana gelen feodal yasallaşmanın kadının durumunu tahlil edilmesi noktasında önemli bilgiler sunulmuştur. Feodal dönem, kadının erkek vasiliğinde varlık bulduğu bir dönem olarak çok fazla

merak edilmektedir. Toprakten beslenerek gelişen bir sistem olarak feodalizm erkek gücüne muhtaçtır. Bu açıdan ataerkil olan feodal sistemde kadın, erkeğin gerisinde varlık bulmuştur. Kadının durumunun bu dönemle beraber devrimleştiği fikrini, sunulan bilgiler ışığında tartışmamız mümkün kılınmıştır. Kadın koca itaatinde sonsuz olmakla beraber erkek kadını koruması altına almakla mükelleftir. Feodal düzen kadın-erkek arasında bir dengesizlik yaratmakla beraber zorunlu bir bağ kurmuştur. Feodalizmin doğru tahlili bu bölümle mümkün kılınmıştır. Feodalizm, şartların dayatmasıyla ortaya çıkan bir sistem olarak Avrupa toplumuna yeni bir düzen getirmiştir. Kadın, feodal düzen üzerinden belli bir yere oturtulmuştur. Evde koca veya baba himayesinde bulunurken bağlılık ve iffetini korumak zorunda olan taraf olarak kabul görülmüştür. Bu açıdan bu bölüm kitabın belki de en fazla eleştiriye maruz kaldığı bölümdür. Kadına olan toplumsal ve dinsel baskıdan sık sık bahsedilmiştir. Kadın erkek arasındaki kati olan eşitsizlik öte tarafta kadına yapılan dayatmalar hakkında bilgi verilmiştir. Kilisenin bu konudaki tesiri de ihmal edilmemiştir. Yahudi-Hristiyan çatışmasına da evlilik kurumu çerçevesinde değinilmiştir. Bir Yahudi ile cinsi münasebetin kesinlikle yasaklanmasının yanında genelevlere Yahudiler alınmamaktadır. Dönemin genelevleri hakkında da kısa da olsa yer verilmiştir. Kadın, Tanrı'nın erkek olduğu ve onun kelamını ancak erkek okuyup yorumlamalı anlayışının benimsendiği Orta çağ Avrupası'nda okuyup yazmasına gerek duyulmayan taraf olarak görülmektedir. Toplumda kadının sesinin kesinlikle yükselmesinin uygun görülmediği bir döneme dair çok kıymetli bilgiler sunulmuştur.

Dul, bakire, evli, rahibe olan kadınların yaşam şekilleri hakkında kıyaslanmanın yapılmasını sağlayan bilgiler bulunmaktadır. Bu döneme ait bir kadın tartışmasında bizlere gerekli bilgi malzemesi sunulmuştur. Kadınların toplumda aktif oldukları işlerin yün kırpma, dokuma, evindeki düzeni korumak olduğu kabulü, sık sık tekrarlanmıştır. Kadın, görevleri her şartta belli olan taraftadır. Kadının ağırlıklı olarak tasvir edildiği bu çalışmanın bu bölümünde 15. yüzyıllara kadar olan Orta çağ Avrupası'nın sosyal, idarî, iktisadî yapısına yönelik önemli bilgilere yer verilmiştir. 14. yüzyıllardan sonra toplumda ekonomide aktif olan kadın profili görülmektedir. Kadın sadece evde veya veyla tarlada kocasının yanında olmayıp başta ticaret olmak

üzere birçok alanda aktif olmaya başlamıştır. Özellikle dul olan kadının koca vasiliğinden çıktıktan sonra toplumda ekonomik açıdan aktif hale geçtiği belirtilmiştir. Dul bir kadının evli ve bekâr kadın karşısında olumlu ve olumsuz şartlarından bahsedilmiştir. Bu dönemlere ait bilgilerin elde edilmesi, dönem hakkında daha doğru yargıda bulunmamızı sağlamaktadır. Tarihsel süreç olarak geriye gidişle beraber bilgi yoksunluğu artmaktadır. 15. yüzyıllar kadına dair gizemin aralandığı bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Bu bölüm Orta çağ Avrupası hakkında en genel bilgilerin verildiği bölüm olarak dikkatimizi çekmiştir. Kadın toplumun birçok alanında sayısal olarak artış göstermiştir. Manastırlarda sayılarının gün ve gün artarak kadın tarikatları çoğalmıştır. Kadın artık toplumda varlık mücadelesi veren taraf olarak durdurulmaya çalışılmıştır. Kadının toplumdaki hızlı ilerleyişi her açıdan aktarılmıştır.

I. Bölüm **“Kadın Eserleri ve Tasvirleri”**

İki alt başlıktan ibaret olan bu bölüm kadının entelektüel olarak var oluşunu bizlere aktarmaktadır.

Temel başlıktan da anlaşıldığı üzere kadınlara dair edebî ve sanatsal yapılardan bahsedilmektedir. 11. ve 12. yüzyıllara kadar heykel sanatında daha çok Tanrısal ve eril cinse yönelik yapılar ortaya çıkarılmaktadır. Burada da önceki bölümlerde olduğu gibi kadının belli dönem sessize alınmış olarak varlık gösterip 13. yüzyıllardan sonra bu anlamda da kadın hareketlerinin yaşandığı ifade edilmiştir. Zamanla heykel, resim gibi görsel sanatlarda kadın yer almıştır. Kadın tasvirlerin başlangıçta çok sınırlı iken daha sonraki dönemlerde bu noktada artış yaşanmıştır. Bu tasvirlerde ağırlıklı olarak tarım işlerinde yer alan kadın tasvirleri görülmektedir. Bu durum Feodal düzenin yani tarım baskınlığının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu tarz tasvirlerde erkek diğer durumlarda olduğu gibi burada da baskındır. Kadın tarlada kocasına yardım eden, hayvanlara yem veren, süt sağan olarak resmedilmiştir. Bu bölümde kadının nadir de olsa edebî eserlerde yer aldığından kısaca bahsedilmiştir.

İlk alt başlıkta edebî yansılardan bahsedilirken diğer alt başlıkta ise toplumda var olan kadın algısının yansımaları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Burada başlangıçta kilisenin Tekvin üzerinden olumsuz kadın algısı aktarılmıştır. Kadın yani Havva çocuk doğurma ve kötülük tohumunu atan ilk insan olarak kilise tarafından yerilmektedir. Toplumun, kilisenin kadın üzerindeki tasavvuru bu bölümde genel olarak konu edilmiştir. Toplumda var olan aktif günahkâr Havva'ya karşılık Meryem Ana tasvirleri söz konusu olmuştur. Kadın algısı edebî eser ve yapılara yansımıştır. Burada temel hedef kadın algısının yansımalarını ortaya koymaktır. Farklı bir bakış açısıyla araştırmacıları o döneme ait yapıları yorumlamaya itmektedir. Temelde Orta çağ kadını bir gizem gerekliliği olarak arka plana atıldı fikrinin dışında yeni fikirlerin ve değerlendirmelerin ortaya çıkmasına vesile olacak bir bölümdür. Kadın, toplumda birçok etken ve gerekçeyle geriye atılmıştır. Kadın yer yer kötülüğün kökeni uzun saçlı yaratık olarak tasvir edilirken yer yer kocasına sadakatle yeryüzünde birer Sara olarak tasvir edilmiştir. Bu çalışma aracılığıyla kadının konumu noktasında değişken bir yerde olduğu ortaya atılmaktadır. Kadının erkek egemen bir toplumda, dini kurumlarda, evde, manastırlarda nasıl resmedildiği aktarılmıştır. 15. Yüzyılın en büyük kadın yansıması olan “Cadılık” kavramı hakkında da bilgi verilmiştir. Burada da aynı anlayışla Orta çağ Avrupası için ana kaynak niteliği olan birçok eserlerden bahsedilmiştir. 14. Yüzyılların en kıymetli kadın çalışması olan “De claris mulieribus” bu kaynaklardan bir tanesidir.

I.Bölüm

“Kadınların Sözleri”

Bu bölüm çalışmanın en kısa olduğu bölümdür. İki alt başlık halinde oluşturulan bu bölüm “Kadın algısının” bakış açıları ve ifade şekillerinden bahsetmektedir. Kadının toplumda konumlandırılmak istenen yerde nasıl görüldüğünü ve nasıl olması gerektiği edebî bir dille ifade edilmektedir. Çalışmanın en kısa ancak en sürükleyici bölümü olarak kabul edilebilir. Kadının kusurlu olarak kabul edildiği bu dönemde sessizliğinin aslında bir karşı çıkış olarak birçok yerde kendini gösterdiği ifade edilmektedir. Eva yani Havva'dan beri var olan kadın düşmanlığına karşı kadının savunucuları olarak edebî eserler

ortaya çıkmıştır. Burada çalışma, var olma nedenini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Temel hedefleri sessizliğe alınan kadın seslerini sessizden çıkarmak olduğu doğrudan ifade edilmiştir. Kitab-ı Mukaddes’i gerekçe sunulup kadının toplumda sesinin çıkmaması gerektiğine inanan bir kesim edebî bir dille eleştirilmiştir. Kadın burada çok konuşan, cinselliği hatırlatan, kötü huylu olarak susturulmaya çalışılan bir toplumda varlık bulduğu ve sesini az da olsa duyurduğu kabul edilmiştir. Kadın ifadeleri eserlerinde sıkça bahsedilmiştir. Bu anlamda Orta çağ Avrupa’sı edebî eserler noktasında oldukça zengin bir bölüm oluşturulmuştur. Manastırlardaki birçok kadın edebiyatçı ve eserleri hakkında bizlere bilgiler sunulmaktadır. Çalışmanın bu bölümü eserin temel başlığının vuku bulunduğu yerdir. Kadının iyi ve kötü kavramları arasında nasıl bocaladığı örnek edebî eserlerin eşliğinde aktarılmıştır. Edebi dille kadının erkek karşısındaki mağduriyeti, ötekileştirilmesi, yok edilmeye çalışılan taraf olduğu anlatılmıştır. Bu bölüm kadın düşmanlığının ve feminist bakış açısının karşılaştırıldığı bir bölüm olarak değerlidir.

Sonuç

Çalışma genel itibariyle Türkiye’de derin boşlukların vuku bulunduğu bir temayı içermektedir. Bu nedenle çalışmanın her anlamda okuyuculara faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ancak çalışma, okuyuculara faydalı olmanın yanında her okuyucuya aynı şekilde aksettirilebilecek kadar düzenli bir sistemde oluşturulmamıştır. Çalışmanın hem kronolojik olarak hem de konuların bütünlüğü açısından oldukça dağınık olması sebebiyle birçok okuyucunun bağlantı kurma ve anlama noktasında sıkıntı yaşayabileceğini düşünmekteyiz. Girişte editörlerce ifade edildiği üzere bilgiler oldukça dağınıktır. Bunun temel nedeni yazarların tutumu veya kadın konusunun işaret edilen dönemlerde bir gizem olarak görülmesinden kaynaklı olduğu kanaatindeyiz. Çalışmanın birçok araştırmacı tarafından meydana getirilmesinin de tesiri mutlaka vardır. Ancak çalışmadaki dağınıklık genel bir dağınıklık olmayıp her bölüm için geçerlidir. Bu çalışma sadece bir kadın çalışması değildir. Orta çağ Avrupası’nda kadın değerlendirilmesi yapılırken dönemin dini, felsefesi, kültürü hakkında da geniş bilgiler

Anadolu Mecmuası,
2/IV, Temmuz 2023, s. 79- 87.

sunulmaktadır. Bu anlamda Orta çağ Avrupası'nın kültürü, anlayışı, inancı konusunda genel bilgisi olmayan kesimlerce okunması cazip olduğu kadar zor olabilir. Tabi ki çok fazla değinilmeyen “Kadın” konusunun ilgi çekici bulunarak daha fazla okuyucu tarafından okunması beklentimizdir. Çünkü çalışma bilgi konusunda birçok konuya değinmenin yanında günümüzdeki araştırmacılara yeni konuların keşfi noktasında ilham verecek değerli bir eserdir.

Bu çalışmanın bizim açımızdan değerli kılan en önemli neden söz konusu çalışmayla birlikte Orta çağ Avrupası'nda kadını anlamının yanı sıra Orta çağ Avrupası'na dair bir temel iskeletin oluşmasını sağlamasıdır.